

Paměť prof. Dr. Kallabovi.

11-F-20

JAROMÍR

11-F-20

ČELAKOVSKÝ.

POSMRTNÁ VZPOMÍNKA.

NAPSAL

JUDR. JAN KAPRAS.

SEMINÁRNÍ
Hist.-práv.

KNIHOVNA
oddělení

Čt. z Právníku LIII.

V PRAZE 1914.

NÁKLADEM „PRÁVNÍKA.“ — TISKEM DR. ED. GRÉGRA A SYNA.

Darem od prof. Kallaba
v Brně

Inv. č. 6295.

»Vzmáhá se ve mně pochybnost, zdali a do jaké míry za nynějších poměrů a za nejisté budoucnosti budu s to úkol naplniti, jež jsem sobě předsevzal. Následkem cukrovky síly mé ochabují a jest mně alespoň útěchou, že Vám, mladšímu, bude možno v práci mé pokračovati.«

Tak psal mně dvorní rada Čelakovský 19. září 1914 z letošního svého letního pobytu v Petrovicích u Rakovníka, jako by tušil blízký svůj osud. A přece ještě 1. října svěží zúčastnil se s velikým zájmem sezení sboru, v němž upravováno rozdělení přednášek pro zvláštní letošní poměry. Nedlouho na to však uleh a 16. října uprostřed plně a pilné práce zemřel ve věku 69 let, nedokončiv plně životního díla svého, jemuž věnoval všechny své síly.

Jaromír Čelakovský narodil se 21. března 1846 ve Vratislavi v Pruském Slezsku jako syn velikého básníka našeho, Františka Ladislava Čelakovského, tehdy profesora slavistiky na vratislavské universitě, a druhé choti jeho Antonie, známé pod jménem Bohuslavy Rajske. Dlouhého tepla rodinného nebylo však mladému Jaromírovi dopřáno, osiřel ve věku šesti let úplně. Na štěstí ujal se sirotka advokát dr. Josef Frič, a v jeho rodině vyrostl Jaromír Čelakovský, vychováván k stejným ideálům vlasteneckým, za kterými se nesl duch velikého jeho otce. Po studiu gymnasiím na akademickém gymnasiu pražském studoval v letech 1865—9 práva v Praze. Zúčastnil se již tehdy pilně života studentského i národního. Byl činným při zakládání spolku českých právníků »Všehrd« (1868), byl předsedou Akademického čtenářského spolku (1871), psal do Barákovy

Svobody, do Lumíra a Květů a zúčastnil se činně i politické agitace.

Již tehdy jako student pracoval v archivech pražských i venkovských, opisuje nejprve pro Františka Palackého a později pro Gindelyho. Jeho zájem pro vážnou vědeckou práci nejlépe však jest patrný z toho, že v téže době ještě s některými kolegy uspořádal archiv kutnohorský. Plodem této práce jest prvotina Čelakovského, vydaná ještě ve čtvrtém roce jeho právnického studia v Časopise musea království Českého »Postavení vyslaných král. měst na sněmech českých a spor měst Plzně, Hory Kutné a Českých Budějovic o přednost místa a hlasu na sněmě« (r. 1869 a 1870, zvl. ot. 1870 o 145 str.). Na základě hojného archivního materiálu svěže psaná studie naznačovala směr, kterým se poneše životní snaha mladého, snaživého autora a náhodou i otázku, k níž přilnul později úplně.

Roku 1871 Čelakovský dosáhl hodnosti doktora práv, vstoupil na krátko do praxe soudní, a konečně jako adjunkt do městského archivu pražského. Následující léta věnována jsou horlivě přípravě k budoucímu povolání. Uveřejňoval výpisy z archivů (Ze starých památek soudních, Právník IX. a X.; Několik listin Samuela Martina z Dražova, Čas. čes. mus. 1875 a Některé listy z roku 1622 a 1623, tamtéž) a podnikal s Rezkem na pobídnutí Historického spolku soustavné badání v českých venkovských archivech, při čemž zvláštní péči a pozornost věnoval městským knihám. Výsledky této své práce uveřejnil jako »Výzkum v archivech země české« (Památky archeologické 1876 a 1877, též zvl. ot. o 22 a 31 str.). Doplnkem starší práce O postavení vyslaných měst jest kratší práce »Sněm český roku 1601« (Čas. čes. mus. 1871). Torsem zůstala důkladná archivní studie »Návrat emigrace české 1631« (Osvěta 1872 a 1873), která chtěla vylíčiti celou epizodu návratu emigrantů českých až do jich vypuzení roku 1632, byla však dovedena pouze do událostí koncem roku 1631.

Mimo to referoval Čelakovský pilně o právnických a právněhistorických novinkách tehdejších soustavně do Ča-

sopisu českého musea (v l. 1874—88) a sporadicky i do Právníku a Osvěty.

Z pozůstalosti svých rodičů uveřejnil jednak »Vzájemné dopisy F. L. Čelakovského a Ladislava Staňka« (Čas. čes. musea 1871 a 1872), jednak »Z let probuzení« (Ženská bibliotéka 1872), obsahující paměti z korespondence Bohuslavy Rajske (1839—1844) a listy Fr. L. Čelakovského a Bohuslavy Rajske. Svému pěstounovi věnoval pod pseudonymem Jiří Dlouhý výstižný nekrolog v Osvětě (1876).

Pro praktickou potřebu vydal některé zákony: Zákony a nařízení o věcech obecného školství na ten čas platné v království Českém (1872, 2. vyd. 1878, 3. vyd. 1886), Zákon o společnostech k napomáhání živností a hospodářství (1874), Zákony a nařízení ve věcech obecní a okresní samosprávy na ten čas platné v král. Českém (I. díl 1874, II. 1875).

V té době působil Čelakovský pilně i publicisticky. Napsal celou řadu úvodníků do Národních Listů, v nichž vystupoval proti pasivitě zvláště ve školství. Anonymně vydal »Slovo o poměrech našich« s tendencí protiklerikální. Tato působnost vedla mladého Čelakovského přirozeně do činné politiky. A tak postaven roku 1878 jako společný kandidát na sněm zemský ve venkovských obcích okresu kutnohorského a čáslavského, kde také zvolen. Rok na to (1879) vyslán i na říšskou radu. Říšský svůj mandát nevykonával dlouho, pouze do roku 1881, kdy se ho vzdal. I za krátkou tuto dobu vyvíjel Čelakovský značnou činnost jak v plenu říšské rady tak ve výborech. Hlavní zásluhou jeho činnosti parlamentární těchto let zůstane účast na rozdělení pražské university a tím na zřízení samostatné university české. Na sněmu zemském — a tam účast jeho trvala až do roku 1890 — věnoval pozornost zvláště otázkám školským. Z nich nejdůležitější byla tehdy úprava zemské školní rady, dotud převahou německé. Vývody své o této otázce vydal Čelakovský v brožuře »Reorganisaace zemské školní rady pro království České, příspěvky k rozřešení národnostní otázky v Čechách«

(1880, též německy). Byl odborníkem o školách menšinových a horlivým propagátorem hesla »České dítě patří do české školy«.

Činnost politická a zvláště mandát do říšské rady odvracely Čelakovského vždy od prací vědeckých. Jakmile však mandátu se zbavil, vrátil se ihned se zdvojeným úsilím k činnosti vědecké. Tak tomu bylo i po složení prvního mandátu do říšské rady. Již před tím začal se Čelakovský obracet k těm otázkám, které se mu později staly úkolem životním: Vybudování historie našeho stavu městského. Hned od počátku ujal se práce methodicky a počal nejvyšším úřadem, v jehož rukou do jisté míry stav městský byl. »Úřad podkomořský v Čechách« (v Čas. čes. musea 1877, 1878 a 1881; zvl. ot. r. 1881 o 136 str.), pojednávající o osudech tohoto úřadu od nejstarší doby až do zrušení roku 1849, jest jednou z nejlepších monografií Čelakovského. V dalším postupu svého studia zkoumal pak různé stránky působnosti podkomořího podrobněji. Jsou to práce: O soudní pravomoci panovníka a jeho úředníků nad církevními korporacemi a královskými městy v Čechách (Právník 1878 a 1879), O vzniku patrimoniálního soudnictví na statech zádušních v Čechách (Zpr. kr. č. spol. nauk 1878, zvl. ot. o 23 str.), Obnovování rad v královských městech v Čechách (Čas. čes. mus. 1879). Nepřímě s tím souvisí i »Traktát podkomořího Vaňka Valečovského proti panování kněžskému« (Zpr. kr. č. spol. nauk 1881, zvl. ot. o 23 str.). Druhou otázkou, kterou se Čelakovský v počátcích své činnosti obíral, byly prameny městského práva, jichž souvislost a význam tehdy objasněny ještě na mnoze nebyly. Šel proto Čelakovský především do obou velikých mimopražských center práva městského, do Litoměřic a Brna a přinesl z archivů obou měst množství příspěvků objasňujících vzájemné poměry různých skupin městského práva v zemích českých. Tak vznikly práce »O právních rukopisech města Litoměřic« (Čas. čes. mus. 1879 a 1880) a »O právních rukopisech města Brna« (Čas. čes. mus.

1882). Další postup badání o městských pramenech vedl Čelakovského k mistru Brikcímu z Licska. Po menší práci »Příspěvky k životopisu mistra Brikcího z Licska« (Čas. čes. mus. 1880), uložil hlavní výsledky svého studia v článku »O právech městských mistra Brikcího z Licska a o poměru jich k starším sbírkám právním« (Právník 1880 a 1881, zvl. ot. stran 76). V něm ukázal pravý ráz práce této jako právní knihy a při tom poměrně malý význam Brikcího při ní, jehož účast se obmezuje vlastně na zredigování staršího překladu sbírky nálezů brněnsko-jihlavských.

Současně v této době pracoval Čelakovský jako úředník městského archivu celou řadu dobrých zdání pro pražskou obec, z nichž většina ovšem zůstala omezena na úřední potřebu. Dvě větší však přece publikována. Jsou to »Právo odúmrtné k zpupným statkům v Čechách« (Právník 1882, zvl. ot. str. 50; německy »Das Heimfallsrecht auf das freivererbliche Vermögen in Böhmen« 1882, stran 85) a »Právo obce pražské k řece Vltavě« (Samosprávný obzor 1882; zvl. ot. stran 73). V prvním jednalo se sice především pouze o odúmrtné právo obce pražské, Čelakovský však k objasnění a odůvodnění jeho vylíčil odúmrtné právo jak v právu zemském, tak i v právu městském v Čechách vůbec. V druhém prováděl autor důkaz, že obec pražská má právo k řece Vltavě, vyložil, jak tohoto práva obec nabyla, a v čem právo spočívá (zásobování města vodou, mlýny a jezy, závody na řece, plavba a přivozy, náplavky a požitky z řeky Vltavy, řečiště).

Konečně nutno z této starší činnosti Čelakovského uvést i práci »O zákonodárné činnosti Karla IV.« (Právník 1879).

Takovou rozsáhlou činností vědeckou měl již Jaromír Čelakovský, když přikročil k habilitaci na pražské universitě. Jest ostatně zajímavé, že nebylo původně úmyslem jeho habilitovati se pro právní dějiny české, nýbrž že pracoval o habilitaci pro právo římské, a teprve později, hlavně vlivem Stobbeho a Gierkeho, přešel úplně na půdu práva středověkého, zvláště ovšem českého. Žádost habilitační byla podána ještě na nerozdělené universitě, vyřizena však

teprve na české. Habilitačním spisem Čelakovského byla práce svrchu uvedená o právu odúmrtím. Dne 25. března 1883 byla habilitace Čelakovského pro české právní dějiny ministerstvem schválena a v letním běhu 1883 četl již mladý docent na universitě. Začal čísti dvouhodinovou přednáškou »O pramenech práva v zemích českých«, a potom pokračoval v zimním běhu 1883—4 »O dějinách ústavy v zemích českých« 2 hodiny, v letním 1884 »Dějiny práva městského v zemích českých« 2 hodiny, v zimním 1884—5 »Všeobecné dějiny práva v zemích českých« 3 hodiny a v letním běhu »Dějiny práva v zemích českých po válkách husitských« 3 hodiny. Roku 1885—6 přednášel jako roku předešlého. Dne 11. dubna 1886 jmenován byl profesorem mimořádným a 21. října 1892 řádným. Po dobu své professury četl o »Dějínách práva v zemích českých« (později s dodatkem »se zvláštním zřetelem k ostatním zemím rakouským«) nejprve 8 a později 9 hodin v roce studijním. V zimním běhu 1894—5 ohlásil ojedinele »Říšské dějiny rakouské« (5 hod.), a v letním běhu 1896 »Děje českého práva horního« jako publicum. Přednáškami Čelakovského dostalo se pražské universitě po delším čase zase pěstitele domácího práva, a spolu prvního profesora dějin tohoto oboru, který pod mistrnou rukou jeho od semestru k semestru vzkvétal a se vznášal. Třebas jednalo se o předmět neobligátní, pouze doporučený, málo bylo těch, kdož by ho byli neposlouchali, k čemuž zvláště dopomáhal — jak mně bylo sděleno, neboť já sám jsem bohužel Čelakovského posluchačem nebyl, nejsa tehdy posluchačem pražské university — pěkný jeho přednes, jasný a přístupný výklad a láska, s jakou předmět svůj tradoval.

Vedle činnosti universitní zůstával však Čelakovský i nadále v archivu města Prahy, kde stal se nejprve (1892) druhým a později (1896) prvním archivářem.

Při svých dosavadních pracích poznal Čelakovský, že k důkladným pracím o právu městském má zapotřebí především přesných vydání pramenů městských. Úvahy ty vedly ho k založení monumentální »Sbírky pramenů práva městského království Českého«, k níž vy-

pracoval přesný program. Postupně měla býti uveřejňována privilegia pražská, královských měst venkovských, měst komorních a horních, jakož i poddaných, dále statuta obcí pražských a venkovských, výpovědi a naučení vyššího práva staroměstského, výpovědi a naučení vyššího práva magdeburského a litoměřického, výpovědi a naučení jiných vyšších soudů, listiny cechů pražských a venkovských, právní knihy městské, jichž se v Čechách užívalo. Z tohoto velikého rozvrhu bohužel nebylo dopřáno Čelakovskému zpracovati více nežli dva silné svazky. První z nich obsahuje »P r i v i l e g i a m ě s t p r a ž s k ý c h« (r. 1886, stran CLXVI a 811) od nejstarší doby až do nejnovější. Úvodem k němu pojednal Čelakovský nejprve o privilegiích Starého města, potom Menšího města, dále Nového města, Hradčan a konečně obce spojené, vyloživ nejen jich přehled a genetickou souvislost, nýbrž podav stručně alespoň hlavní rysy jejich obsahu, a tudíž i zřízení městského. Druhý svazek věnován jest »P r i v i l e g i í m k r á l o v s k ý c h m ě s t v e n k o v s k ý c h v k r á l o v s t v í Č e s k é m« z let 1225—1419, tedy z doby předhusitské (r. 1895, stran XXXI a 1297). Oba svazky opatřeny jsou důkladnými rejstříky, jednotlivé kusy v nich vydány jsou s moderním aparátem, takže používání obou silných svazků jest velmi snadné. A také skutečně sbírka Čelakovského jest neobyčejně hojně používána, ano patří mezi nejpoužívanější sbírky našich pramenů nejen u nás, nýbrž i u badatelů cizích. Již z toho jest patrné, jak dovedl Čelakovský vyhověti skutečné potřebě. Třetí svazek, obsahující privilegia venkovských měst královských od válek husitských do roku 1526, připravoval již po léta. Svazek ten zůstal však mezi oněmi pracemi, které osud nedovolil mu více ukončiti.

Druhou velikou vydavatelskou prací Čelakovského jest pokračování ve vydávání register komorního soudu, jichž počátky vydal svého času Palacký, oceňuje správně důležitost tohoto pramene právního, ježto soud komorní často konkuroval a někdy i nahrazoval soud zemský. Čelakovský po částech vydal akta komorního soudu z let 1472—1519 v Archivu českém (VII., str. 446—568 [1887]; VIII., 396—480 [1888]; IX. 455—560 [1889]; X., 441—560

[1890]; XIII., str. I—XXIV a 1—596 [1894] a XIX., str. I—VIII a 1—475 [1901]). V poslední době pracoval zase po delší přestávce na dalším díle register komorního soudu, jichž značná část jest již také úplně vysázena v XXXII. díle Archivu českého. Na díle tom pracoval ještě letos na podzim, po svém návratu z letního pobytu. Doplnkem tohoto vydání register komorního soudu jest zpracování dějin tohoto soudu v době největšího jeho rozkvětu, »Soud komorní za krále Vladislava II.« (Právník 1895, zvl. ot. stran 62).

Z jiných edicí Čelakovského budtež uvedeny »Výpisy z register kanceláře hrabat kladských« (Archiv český VIII., 365—395 [1888] a IX., 361 až 369 [1889]) a »Knižky nálezů soudu zemského a komorního« (Archiv český XIX., str. 476—651 [1901]). Po léta připravoval také sněmovní akta z doby jagelonské, k nimž měl hojně opisů nejen z archivů našich a německých, nýbrž i ruských. V poslední době — letos na jaře — počal materiál ten pořádati, dále však již nedošel. Stejný osud stihl i dlouho připravovaný listinář kutnohorský a vydání nejstarší městské knihy kutnohorské.

Znamená-li tato druhá doba práce Čelakovského položení základu k monumentálním vydáním pramenů, není za to a přirozeně ani nemůže býti tak plodná jako předešlá v dalším zpracování otázek dějin právních. Je tu řada menších prací: »Traktáty bratrské o večeři a krvi páně z l. 1535—1583« (Čas. čes. mus. 1883), »Nová kapitola díla Všehrdova« (Sborník Tomkův 1888), »Pichmanovské paměti pelhřimovské z r. 1691« (Památky arch. 1891), »Majestát krále Fridricha Falckého« (Čas. čes. hist. 1897) a »Ze starších dějin kláštera Sedleckého« (Zpr. spol. nauk 1900). K starším pracím z archivu jihlavského navazuje práce »Mistr Jan z Gelnhausenu a staré městské knihy Jihlavské« (Čas. čes. mus. 1898), kde Čelakovský dokázal, že Jan z Gelnhausenu jest osoba úplně různá od Jana, zpracovatele brněnského municipulu. »Příspěvky k dějinám židů v době Jagellonské« (Čas. čes. mus. 1898) objasnily nám tehdejší boje stavů proti židovským privilegiím.

Největší jeho prací z této doby jest »O domácích a cizích registrech, zvláště o registrech české a jiných rakouských dvorských kancelářích« (Rozpravy král. čes. spol. nauk 1890; o sobě str. 144), k nimž jakousi předběžnou prací byl článek »O starších úředních knihách, jmenovitě o registrech« (Právník 1890). Čelakovský podal v ní nejen historii královských register, nýbrž spolu i vývoj české dvorské kanceláře a ukázal, že registra v české kanceláři pocházejíce již z doby Přemysla Otakara II., jsou staršího původu než sama registra německé císařské kanceláře. Práci o registrech nutno považovati za nejlepší monografii Čelakovského vůbec.

Do této doby spadá také řada článků do Ottova Slovníku naučného, v jehož vrchní redakci byl Čelakovský od roku 1888. Některé jeho články byly malými monografiemi, tak »Desky krajské a zemské« (1893), »Horní právo české« (1896), »Cheb a Chebsko« (1897), »Kutná Hora« (1899), »Litoměřice« (1900), »Olomoucké biskupství« (1901) a »Opavsko« (1901). Pro Ottův Slovník napsal také přehled právních dějin českých (1892, samostatně »Povšechné české dějiny právní« (str. 88), který významem svým daleko překonává pouhý článek slovníkový. Jest to vlastně první pokus o přehledné vyličení vývoje českého práva, omezující se ovšem pouze na Čechy samotné a na ústavu a prameny, kteréžto omezení bylo dáno účelem práce. Čelakovský nepodal v něm pouze prosté vyličení fakt, nýbrž pokusil se vývojově odůvodniti a objasniti souvislost jednotlivých zjevů. Ani do nového vydání (vycházelo od r. 1900 v sešitech, celkem 20 sešitů) nepřipojil Čelakovský k veliké škodě české právní historie literaturu, spokojiv se prostým nezměněným otiskem práce slovníkové (str. 1—214). Za to připojil k ní jako přílohy některé články svrchu již uvedené, totiž: »O deskách v zemích českých« (str. 216—263), »Nástin dějin českého práva horního« (str. 264—292), »Stručné ústavní dějiny města Chebu a krajiny chebské« (str. 293—336), »Soud komorní za krále Vladislava II.« (str. 337—395) a konečně nový »O vzniku a vývoji městského

zřízení radního vůbec a v Čechách a na Moravě zvláště« (str. 396—640, neukončeno), který měl obsahovati přepracování starého článku jeho o obnovování rad ve městech, a radí se k posledním pracím Čelakovského o zřízení městském. Čelakovský toužil vždy napsati veliké, na pramelech přímo založené dějiny práva českého. K provedení myšlenky této však nepřikročil, a tak slovníkový tento přehled ustanovený v druhém svém vydání za pomůcku posluchačů při studiu zůstal nám jen jako slabá náhrada díla nenapsaného, podáváje nám celkový přehled názorů Čelakovského.

Neunavná činnost Čelakovského a její znamenité výsledky literární přinášely mu již tehdy různá vyznamenání a hodnosti. Roku 1887 stal se mimořádným členem královské české společnosti nauk, téhož roku konservátorem třetí sekce a členem historické komise zemské, roku 1889 vyslán sněmem do výboru českého musea, roku 1890 zvolen řádným členem České akademie, roku 1894 zvolen do sboru Matice české (kde r. 1898 stal se náměstkem kurátora a po smrti Tomkově zvolen kurátorem), roku 1899 jmenován čestným doktorem petrohradské university, roku 1900 stal se řádným členem král. čes. spol. nauk a členem archivní rady. Na fakultě byl ve studijním roce 1897—98 děkanem. Od roku 1891 jako osvědčený odborník ve školství menšinovém postaven v čelo Ústřední Matice Školské, jejíž předsedou byl po deset let do roku 1901, veda školství matiční za pomoci zdatných sil pomocných k stálému rozkvětu.

Zatím vrátil se Čelakovský zase k činnosti politické, přijav nejprve zemský mandát r. 1895 za skupinu vysokomýtskou. Z jeho činnosti jako zemského poslance v této době nejdůležitější bylo jeho členství v zemské školní radě v letech 1896—1902 a účast na konferencích Koerbrových 1900. Roku 1900 zvolen také do říšské rady, dlouho tam však nepobyl, neboť po rozpuštění říšské rady r. 1901 nedal se více kandidovati. Ještě jednou vstoupil na půdu říšské rady, zvolen v prvních volbách dle všeobecného práva volebního roku 1907. Také to nemělo dlouhého trvání, jen do jara roku 1911. Jako říšský poslanec zabýval se zvláště otáz-

kou jazykovou, vystupuje všemi prostředky proti porušování rovnoprávnosti češtiny vůbec a v krajích uzavřeného území jmenovitě Chebska zvláště. Jako zemský poslanec zůstal po celou dobu (mandát složil r. 1911 jako rektor) své činnosti věren otázkám školským, ač zabýval se i jinými, zvláště s historií českou souvisejícími (archiv zemský, historická komise, diplomatář a j.). Jako odborník v otázkách školských působil i mimo sněm jednak ve školství menšinovém, také po svém vzdání se předsednictví Ústřední Matice Školské («Národní autonomie ve školství», Česká revue I., 1908), jednak v pokračovacím, poskytuje účinnou radu samosprávným orgánům (viz jeho článek »O z odbornění a zdokonalení školství pokračovacího« ve Zprávě o druhém sjezdu českých měst 1908).

Vrátiv se po činnosti politické s novou chutí k práci vědecké, obíral se v poslední periodě svého tvoření otázkou vzniku městské organisace vůbec a české zvláště. Dobře postřehoval slabiny dosavadních teorií německých, a proto hledal jiný podklad, který nacházel ve vzorech římských. Přiveden byl k této své práci přepracováním svého starého článku o obnově rad ve městech. Provedl nejprve celou řadu studií detailních. To jsou práce: »O původu středověké ústavy městské« (Almanach české akademie XIII. 1903), »O středověkém radním zřízení městském v Německu« (Čas. čes. mus. 1904), »O začátcích ústavních dějin Starého města Pražského« (Sborník v. práv. a stát. Pocta Randova 1904. Také rusky: O nacalach gorodskago ustrojstva starago goroda pražskago ve Sborníku Lamanického 1905 a francouzsky Les origines de la constitution municipale de Prague v Nouvelle revue historique de droit français et étranger 1905), »O středověkém radním zřízení v král. městech moravských« (Čas. Mat. Mor. 1905) a »O vývoji středověkého zřízení radního v městech pražských« (Sborník příspěvků k dějinám Prahy I., neukončeno). Z prací těchto článků o začátcích ústavních dějin pražských neobyčejně důmyslně objasnil spornou tuto otázku, která

výkladem Čelakovského byla řešena z nového hlediska. Výsledky badání o ústavě městské měly být spojeny v uvedeném již shora článku »O vzniku a vývoji městského zřízení radního vůbec a v Čechách a na Moravě zvláště«, který připojen jako pátá příloha k druhému vydání jeho Povšechných dějin právních. V něm Čelakovský podává nejprve dle literatury nástin municipální rady římské, potom původ a vývoj středověkého zřízení konsulárního v Itálii, původ a vývoj radního zřízení městského ve Francii a Nizozemsku, původ a vývoj radního zřízení městského v Německu a konečně původ a vývoj radního zřízení městského v Čechách a na Moravě. V poslední kapitole vylíčil autor nejprve stav otázky této dle literatury a potom jednal o vzniku radní organizace pražské; dále práce nedošla, nicméně i dosavadní kusé výsledky podávají velmi důležité příspěvky k probírané otázce, ukazující směr, kterým Čelakovský celou otázku chtěl řešiti.

Jako pražský archivář staral se Čelakovský o rozkvět svěřeného ústavu, který pod jeho vedením vzrostl na jeden z velmi důležitých činitelů pro historické badání pražské, doplňován systematicky založenou příruční knihovnou. O tomto vzrůstu podával Čelakovský úřední zprávy (Zpráva o činnosti archivu kr. hl. města Prahy za léta 1897—1898 a 1899—1900 v Administračních zprávách Prahy za rok 1897 a 1900). Aby podporoval soustavné badání o dějinách pražských vymohl na obci pražské vydávání »Sborníku příspěvků k dějinám král. hlav. města Prahy«, jehož první díl redigoval sám. Tam uveřejnil také první část »Soupisu rukopisů chovaných v archivu král. hlav. města Prahy« (zvl. ot. 1907, stran 123), kde v úvodě pojednal o rozvoji městských knih pražských, a v dalším popsal nejprve právní rukopisy a potom městské knihy do roku 1526. Jako nástupce Emlerův v úřadě archivním podal výstižný relief jeho v nekrologu psaném pro Almanach České Akademie (X., 1900). Teprve roku 1906 odešel z úřadu archiváře na odpočinek, vyznamenán při tom na uznání zvláštních zásluh titulem ředitele městského archivu.

Drobnějších článků Čelakovského jest také z této

doby celá řada: »O významu mistra Viktorina ze Všehrd v kulturních a právních dějinách českých« (Právník 1901), »Novější literatura o dějinách horního práva, zvláště v zemích českých« (Sborník věd právních a státních I., 1901), »Naučení p. Albrechta Rendla z Oušavy synům dané« (Čes. čas. hist. 1902), »Nové zprávy o M. Viktorinu ze Všehrd« (Čas. čes. mus. 1908), »Několik listů Dr. Julia Grégra« (Almanach Národních listů 1910).

Když jednalo se na sněmu království Českého o známou otázku nesprávného zápisu hradu pražského v nových pozemkových knihách, byl Čelakovský mezi těmi (s Kalouskem, B. Riegrem a Stupeckým), kteří měli podati o otázce té sněmu dobré zdání. Čelakovský převzal tehdy starší dějiny hradu pražského až do nastoupení Ferdinanda I. a zpracoval je pod názvem »Hrad pražský a majetková práva k němu do r. 1526« (Sborník příspěvků k dějinám král. hlav. města Prahy I., 1906, o sobě stran 60), kde přesvědčivě ukázal, že vlastníkem hradu do roku 1526 byla koruna.

Oslavy stoletého jubilea trvání občanského zákoníku našeho použil Čelakovský k rektorské své řeči potud, že za její thema si zvolil »O účasti právníkův a stavů ze zemí českých na kodifikaci občanského práva rakouského« (Rozpravy čes. ak. I. tř. 1912, stran 63). Poslední jeho publikovaná práce souvisí s jeho činností jako místopředsedy archivní rady a jedná »O organizaci archivnictví v zemích neuherských« (Věstník Čes. akad. XXII. 1913, zvl. ot. stran 19).

Konečně třeba se zmíniti i o řadě nekrologů, kterými vzpomněl Čelakovský vynikajících a jemu blízkých mužů: Emanuela Engla (Osvěta 1908), Bohuše Riegra (Almanach Čes. Akad. 1908) a Rudolfa Daresta (Almanach České Akademie 1912). Svého pěstouna uctil ještě jednou slavnostní řečí při slavnosti pořádané městem Slaným u příležitosti stých jeho narozenin (řeč otištěna »Dr. Josef Frič« v Nové

české revui 1904), V poslední době také zase častěji referoval o literárních zjevech právně historických jednak do Časopisu českého musea (1901 Köpl, Urkundenb. Budweis; 1905 Schaeffle, Aus meinem Leben, Friedrich, Codex I., Bretholz Johannes v. Gelnhausen, Kameníček, Sněmy), jednak do Sborníku věd právních a státních (1904 Stupecký, O českých překladech; 1906 Demcl, Dějiny fiskálního úřadu I., Müller, Svobodníci; 1909 Baxa, K dějinám veřejného práva I. a Inkolát; 1913 Zycha, Prag).

Vědecké práce Čelakovského pracovány jsou vesměs obsahově i formálně dokonalým způsobem. Čelakovský byl nejen dobrý historik, nýbrž spolu i dobrý právník, a dovedl proto jasně vybrati a zachytiti právní stránky otázky a vylíčiti je v proměnách historických, stopuje celkový jejich příčinný vývoj a neobmezuje se na pouhé podání dat. Jeho monografie tvoří ucelené obrázky opírající se o neobyčejnou celkovou znalost našeho právního vývoje, studium pramenů a látky archivní a pracované moderní historicko-právní methodou. Proto podávají výsledky pevné a trvalé a otázky, kterými se Čelakovský obíral, možno proto považovati téměř všechny za rozřešeny definitivně. Jeho vydání pramenů jest velmi pečlivé a prozrazuje všude dlouholetého archivního praktika, který srostl celou svou činností s archivním studiem. Všechny pak práce Čelakovského psány jsou hbitým pérem, jasným a jadrným českým slohem, tak že nemají obávané někdy těžkopádnosti a ztrnulosti prací vědeckých.

Význačným činitelem byl Čelakovský také při tvoření se Národní rady české, jsa v přípravné komisi, a po utvoření se od samého počátku (1903) horlivě zúčastnil se práce další jako člen ústředního výboru. Po smrti Heroldově převzal na krátko 1908—9 předsednictví Národní rady české, vymínil si pro churavost, že ho při vhodné příležitosti složí. Vzdal se ho také po dvouleté činnosti. Od počátku Národní rady české byl předsedou osvětového odboru, ustanoveného pro národnostní otázky politiky školské i kulturní vůbec. V tomto postavení pracoval horlivě intervencemi na přípravě »Osvětového svazu« jako ústředí pro lidovýchovu, při jehož založení měl 6. ledna

1906 obšírnou řeč o účelech svazu, také uveřejněnou (»Svaz osvětový« 1906, stran 22). Pro první dobu přijal i předsednictví nového Osvětového svazu, předav je později prof. Pastrnkovi. Po smrti Heroldově převzal také předsednictví státoprávního odboru a zůstal v této funkci až do konce svého života. Z význačných činů jeho v odboru státoprávním třeba upozorniti na akci Národní rady české v dubnu 1913 u příležitosti stého výročí prohlášení pragmatické sankce Karlem VI. V osvětovém odboru, kde později složil předsednictví, předav je vlád. radovi Metelkovi, pracoval na mnohých otázkách menšinového školství se týkajících, a nejdůležitějšími výsledky jeho práce v tom směru byly návrhy jeho 20. září 1911 sněmu království Českého podané »o zákonném upravení národnostního školství a ve příčině dozoru na národnostní školství.« Po dlouhou řadu let byl i členem odboru menšinového jakož i jazykového. Jako člen odboru jazykového měl významnou účast na odsouzení Bienertových návrhů jazykových, publikovaném jako »Posudek Národní rady české o vládní osnově Bienertově« (1909. a také německy Gutachten der Národní rada Česká über die Bienertsche Regierungsvorlage 1910).

Intensivní činnost Čelakovského v posledních letech přinesla mu nová další vyznamenání a hodnosti. Byl zvolen roku 1902 dopisujícím členem Institut de France (Akademie des sciences politiques et morales), téhož roku dopisujícím přespolním členem akademie krakovské, která ho r. 1907 jmenovala přespolním členem řádným. V uznání národní a vědecké práce celá řada míst jmenovala ho čestným občanem a měšťanem: Podsedice a Vranov (1882), Libeň a Drahotuše na Moravě (1898), Kutná Hora (1900), Litovle (1902), Plzeň (1911) a Turnov (1912). Na fakultě byl v roce 1905/6 po druhé děkanem a roku 1911/2 rektorem učení Karlo-Ferdinandova. Roku 1907 jmenován dvorním radou. Po řadu let od roku 1906 byl předsedou Historického spolku až do své smrti. Při reorganizaci archivní rady ve Vídni (1912) stal se místopředsedou jejím a hájil v tomto postavení velmi vytrvale české požadavky archivní.

Odešel tedy s Čelakovským význačný činitel našeho kulturního života, jehož stopy trvale budou patrný v mnoha

směrech na půdě našeho národa. Odešel zakladatel a tvůrce naší moderní právní historie, oblíbený učitel akademický, vlivný a rozvážný politik, nadšený příznivec českých menšin, podporovatel českého školství a horlivý pracovník v kulturních snahách našeho národa. Život Jaromíra Čelakovského naplněn byl úsilovnou snahou vyniknouti ve všech těchto oborech a dobře splniti životní cíle vytčené. Syn velikého otce přidal nového lesku slavnému jménu, které převzal. Národ český, který hojnou účastí na poslední cestě zvěčnělého projevil svou lásku k němu, zachová Jaromíru Čelakovskému vděčnou a nehynoucí pamět.

ÚK PrF MU Brno

REV15